Obsah

SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A ŽÁKŮ S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM V MATEŘSKÉ A ZÁKLADNÍ ŠKOLE 6
Žák s tělesným postižením v běžné škole 7
Učitelé, pomocný personál (např. asistent) a žák s tělesným postižením 9
Speciální péče o žáka s tělesným postižením 9
Speciální školy pro žáky s tělesným postižením 10
Speciálně pedagogická centra 10

ARCHITEKTONICKÉ BARIÉRY – ÚPRAVY BUDOV 13

POMŮCKY PRO ŽÁKY S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM 15
Kompenzační pomůcky usnadňující pohyb žáků 15
Úpravy didaktických pomůcek 18
Pomůcky usnadňující psaní a kreslení 18
Pomůcky pro rozvoj manuálních dovedností 19
Pomůcky pro tělesnou výchovu a relaxaci 20
Technické pomůcky usnadňující získání a uchování informací 21
Vybavení třídy, prostor školy – úpravy nábytku, úpravy pomůcek denní potřeby 25

ZÁVĚR 30

ADRESY SPECIÁLNĚ PEDAGOGICKÝCH CENTER PRO TĚLESNĚ POSTIŽENÉ 31

DOPORUČENÁ LITERATURA 32

SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ DĚTÍ A ŽÁKŮ S TĚLESNÝM POSTIŽENÍM V MATEŘSKÉ A ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Pro vzdělávání žáků s tělesným postižením je specifické, že je třeba se vyrovnat s poruchami hybnosti, které mohou zasáhnout jak jemnou, tak hrubou motoriku. Tělesné postižení však má i vedlejší omezující faktory. Žáci jsou častěji nepřítomni ve škole, především z důvodů různých lékařských zákroků a následné péče, včetně pobytu v lázních, jsou více unavitelní a potřebují více času na relaxaci.

Ve vyspělých zemích se už dávno hovoří o inkluzi, která je víc než integrace, zde už jsou postupně všichni zařazováni do společného vzdělávacího proudu. V našich podmínkách však ani integrace není dosud plně rozvinuta. Selekce má různou podobu, často skrytou, zdánlivě jakoby ku prospěchu a ochraně dětí s tělesným postižením. Např. škola se brání přijmout žáka s tělesným postižením a odůvodňuje své rozhodnutí obavami o jeho bezpečnost, bojí se reakcí zdravých žáků apod. Je proto třeba začít včas s prevencí uváděním pozitivních příkladů. Zatím to v praxi vypadá tak, že obstojí jen psychicky nejsilnější.

Úroveň společnosti je přímo závislá na tom, jak se postará o své slabší jedince, děti, staré lidi, nemocné, postižené aj. Základním předpokladem dobré socializace je příležitost ke spolupráci v nestejnorodém týmu. Je to ideální příprava pro kooperaci ve společnosti a má vliv na společenskou solidaritu dnešní nejmladší generace. Dobrá vzdělávací politika musí vyvažovat zájmy jednotlivců i společnosti, která bude podporovat špičkové odborníky, ale bude také usilovat o vzdělávání všech dětí.

Škola musí položit základy pro celoživotní vzdělávání osob s tělesným postižením. Jednou z forem, kterou lze právě v jejich případě plně uplatnit, je forma **distančního učení**, tj. učení na dálku. Žáci s těžkým tělesným postižením budou v domácím prostředí pracovat podle svého individuálního tempa, dokonce mohou být např. v osm hodin napojeni přes počítač na výuku ve třídě. Výuka může probíhat také formou elektronické pošty. Pro lidi s tělesným postižením to je velká šance. Už v současné době jsou na některých školách žákům zadávány úkoly touto formou.

Žák s tělesným postižením v běžné škole

Specifika vzdělávání vždy závisejí na druhu a stupni postižení. V případě, že má žák **postiženy jen dolní končetiny** (pohybuje se o berlích nebo na vozíku), může se účastnit školní výuky téměř bez omezení. Je však třeba brát ohled na zvýšenou unavitelnost, což si někteří žáci sami nechtějí přiznat. Pomoci se dá tím, že v předmětech, které to dovolí, může žák ležet na lehátku, na koberci nebo žíněnce. Nedivme se, že si žák nebude umět rychle připravit pomůcky. Jistě se najde taktní způsob, jak mu v tomto směru pomoci. Když si nebudete jisti, představte si, že na vozíku sedíte sami.

Potíže mohou nastat na 2. stupni základní školy, kdy se musí přecházet ze třídy do třídy, popř. z patra do patra. Tento problém lze odstranit jednoduchou organizační úpravou. Rozvrh bude sestaven tak, aby třída, kterou žák navštěvuje, byla celý den v jednom patře, popř. lze žáka uvolňovat před koncem hodiny, aby se v klidu sám nebo za pomoci přesunul do další učebny.

Další problémy mohou nastat při výuce tělesné výchovy nebo při účasti na školních akcích, jež se konají mimo budovu školy (výlety, exkurze, návštěvy kulturních představení apod.). Většinou se tato situace řeší tím, že je žák osvobozen od tělesné výchovy a v době konání akcí je zařazen do třídy, která se jich neúčastní. Často jsou uváděny argumenty, které vypadají jako racionální, ale vzhledem k integraci je takové řešení zcela nevhodné a dokonce nehumánní. Pro plnohodnotnou integraci je nepřijatelné. Pak totiž integrace neplní své poslání a nebyla dobře připravena. Nepřipusťte, aby byl žák z nějakého předmětu nebo činnosti osvobozován. Pokud by skutečně jeho postižení některé aktivity zcela vylučovalo, je třeba připravit náhradní program, který se co nejvíce bude podobat původnímu a umožní žákovi aktivní účast na výuce.

Další skupinou, která vyžaduje specifický přístup, jsou **žáci s postižením horních končetin**. V mateřské škole nelze vyžadovat úplnou sebeobsluhu ani u zdravých dětí, podstatně potřebnější je však pomoc se zapínáním oděvů a zavazováním obuvi u dětí s tělesným postižením. Tento problém lze samozřejmě řešit vhodným oblečením, např. na „suché" zipy, ale poskytnutí pomoci je nutné. Rovněž manipulaci s předměty nemůže dítě uspokojivě zvládnout.

Postižení horních končetin se v plné šíři projeví při školní práci, jako je psaní, doplňování, obkreslování apod. Při určitém handicapu tyto úkoly žák není vůbec schopen plnit (např. při zvýšeném svalovém napětí žák okamžitě zlomí tuhu v tužce). Z toho důvodu je třeba připravovat mu speciální psací potřeby, zvětšené texty pro doplňování, protože písmo je často abnormálně velké, nebo dokonce je třeba upravit podmínky pro psaní, včetně použití psacího stroje nebo počítače. Žák nemusí psát vůbec, může si výklad nahrát – sám nebo mu mohou pomoci učitel či spolužáci, záleží na invenci a možnostech učitele. Cesty mohou být různé, důležitý je cíl: porozumění látce a aktivní zpracování poznatků. Ve vyšších ročnících se mohou projevit problémy i např. při rýsování, při laboratorních pracích nebo pokusech. Záleží pak na taktu učitele a způsobu rozdělení úkolů jednotlivcům ve skupinách, aby se žák s tělesným postižením aktivně a plnohodnotně zapojil do školní práce.

Zcela zvláštní skupinou jsou **žáci s postižením motoriky mluvidel**. Obtížně se vyjadřují, někdy dokonce zcela nesrozumitelně. Z hlediska estetičnosti projevu a jeho srozumitelnosti se jeví tento druh postižení jako velmi závažný. Vyžaduje od učitele velký takt a trpělivost.

Do 1. třídy nastoupil žák s těžkým tělesným postižením, včetně postižení řeči. Jeho učitelka jej při prvních hodinách zaměstnávala různými činnostmi a předkládala mu při výuce čtení v souladu s metodikou jednotlivá písmena. Vzhledem k těžkému postižení jí uniklo, že tento žák již umí číst z předškolního období. Teprve později volila jiné metody práce, kterými rozvíjela jeho tiché čtení. Kontrolu prováděla tak, že sama text četla, někdy s chybami, a žák pokýváním hlavy vyjádřil souhlas či nesouhlas.

Velkou skupinou dětí, na které pamatuje speciální pedagogika, jsou **zdravotně oslabení a nemocní**. V běžných školách mají učitelé s těmito dětmi největší zkušenosti. V podmínkách základních škol jsou vcelku dobře zvládány. (Mohou se objevit i případy sporné: rodiče si např. stěžovali, že škola nevzala žáka-diabetika, který si aplikoval inzulín, na jednodenní zahraniční cestu. Pro odpovědné pracovníky školy je však velice náročné rozhodnout, zda žák je schopen zvládat svou nemoc zcela samostatně, nebo ne.)

Učitelé, pomocný personál (např. asistent) a žák s tělesným postižením

V mnoha případech bude žák potřebovat péči další dospělé osoby, tedy pomocného personálu. Tím se rozumí vychovatel školy pověřený ředitelstvím výkonem této služby, osobní asistent (jeho činnost je hrazena ze sociálních nebo sponzorských prostředků) nebo pracovník civilní služby. Je to zatím nejlepší možnost, která existuje. Asistent musí být „neviditelný", ale ku pomoci žákovi. Samozřejmě že nesmí pracovat za něj. Učitele někdy děsí představa, že bude mít ve třídě trvale dalšího dospělého, který ho bude třeba i kritizovat. Je to mylná představa, kterou učitel brzy opouští a nahradí ji úlevným zjištěním, že spolupráce s asistentem je velice dobrá a pomáhá mu.

Až na zcela ojedinělé výjimky by asistentem neměli být maminka, babička nebo dědeček. Školní docházka má za cíl i socializaci dítěte, postupné osamostatňování. S maminkou to dost dobře nejde. Ochranitelský pud, často posílený postižením dítěte, je velkou překážkou. Matky někdy nechápou, že svou nadměrnou ochranou dítěti škodí, nemá smysl jim to vyvracet. Ale je třeba o tom vědět a napomáhat samostatnosti dítěte tím, že mu škola poskytne takové podmínky, že maminku opravdu nebude potřebovat. Na druhé straně jsou situace, kdy matka ve škole být musí. Proto je třeba řešit každý případ samostatně.

Vzdělávat žáky s tělesným postižením je pro pedagoga práce zajímavá, tvůrčí a těžká a s každým dítětem budete začínat znovu. Nesmí vás proto překvapit, že co platí u jednoho dítěte, nebude fungovat u druhého. Neučte humanitě a pomoci bližnímu na integrovaném dítěti. To má právo na šťastné a spokojené dětství a nechce být objektem charitativní péče a přikázané pomoci. Vztah mezi dítětem s postižením a zdravými se vytvoří sám, neočekávejme od školních dětí diplomatické jednání. Děti dokážou přesně postihnout slabosti, některé se budou i vysmívat za zády učitele. Proto musí mít žák s tělesným postižením připravené podmínky, aby se zkrátila doba jeho přijetí v kolektivu třídy.

Speciální péče o žáka s tělesným postižením

Dítě s tělesným postižením, které se má úspěšně integrovat, by mělo být přiměřeně sociálně adaptabilní, mělo by mít dostatečnou míru sociálních